

FELDMANN-BARTH en

204

Dr BRONKHORST

Hoe moet de gemeente van Christus staan in de tegenstelling der werelddrachten: Oost-West? Met de discussie, die in dit artikel tussen Ds Strijd en Dr A. J. Bronkhorst hierover wordt gevoerd, is van geen van beide kanten het laatste woord gesproken. Wij zullen er nog op terug moeten komen.

Redactie.

Het is van groot belang, dat Dr A. J. Bronkhorst in dit blad (21-9-'51) een zo uitvoerige weergave bood van de correspondentie tussen Markus Feldmann (Regierungsrat van het kanton Bern en als zodanig hoofd van het departement van onderwijs en eredienst) en Karl Barth.

Toch zou ik het jammer vinden wanneer het bij deze weergave bleef. Misschien vergis ik mij, maar het artikel van Dr Bronkhorst zag er naar uit, dat het bij dit ene stuk zou blijven. Om het belang van de zaak, ook en juist in onze Nederlandse situatie, zou ik dit betreuen.

Dit artikel wil eigenlijk alleen maar een uitnodiging zijn aan Dr Bronkhorst om niet alleen deze zaken te noemen, maar ze ook verder te behandelen.

Een best-seller

Het boekje, waarin de brieven van Feldmann en Barth zijn opgenomen („Kirche und Staat im Kanton Bern", herausgegeben von der Staatskanzlei im Juli 1951, 75 S.) is een best-seller geworden; in korte tijd is er een tweede druk van verschenen.

De Zwitsers zijn nog al „hitzig", ze vatten gauw vlam, ze staan gauw in brand. Ik denk b.v. aan Barths antwoord aan Emil Brunner over het vraagstuk van de natuurlijke theologie, in 1934, dat onder de wel-sprekende titel „Nein!" verscheen. De eerste paragraaf „Zornige Einleitung" eindigt met de woorden. „Ich habe jetzt andere Sorgen als die, vornehm zu sein. Ich muss jetzt deutlich werden".

Welnu — zo denkt Dr Markus Feldmann er ook over. En wanneer ik eerlijk probeer te zijn, dan kan ik hem dat van zijn standpunt niet eens kwalijk nemen.

Daarom geloof ik, dat Barth niet zo heel veel recht heeft om aanmerkingen te maken op „de toon", die Feldmann aanslaat. Ik kan die werkelijk niet zo onaangenaam vinden. Het is ook daarom al onbegrijpelijk, dat Barth tot Feldmann in zijn laatste brief zegt: „Sehr geehrter Herr Regierungsrat... auf diesem Ohr höre ich schlecht".

Zeer te betreuen is, dat Barth niet antwoordt, omdat de opmerkingen van Feldmann over „Oost en West", beoordeeld vanuit de empirische situatie der kerk, helemaal niet zo dom zijn — integendeel!

Intussen gaat men door in de Zwitserse pers Barth als krypto-communist voor te stellen — er komen hele citaten van Feldmann in de kranten, maar Barths eigen uitspraken (b.v. in zijn „Die Kirche zwischen Ost und West") worden of in het geheel niet of slechts met een paar regels weergegeven.

In de „Volksstimme" (aldus Dr Hugo Kramer in „Neue Wege", Sept. '51, S. 388) juicht Pfarrer Fiedler: „Dasz er (Barth) einem Kopf wie dem dieses erstaunlichen Regierungsrats (Feldmann) nicht

im entferntesten gewachsen sei — das musste er allerdings inzwischen gemerkt haben!" O zo, zeiden we vroeger.

De best-seller doet het, in Zwitserland. Veel bloed stijgt naar de hoofden.

19de eeuws

Dr Bronkhorst zegt, terecht, dat de achtergrond van deze strijd wel heel duidelijk de theologische controverse van de 19de en de 20ste eeuw is.

Heel vaak stel ik mijzelf de vraag of wij ons toch niet al te gemakke-

horst te spreken). Maar toch..... maken we het ons niet te gemakkelijk?

Daarom ook: is het werkelijk zo gek, wanneer Feldmann aan Barth vraagt: hoe kunt u spreken van de „Eindeutigkeit der biblischen Botschaft" wanneer u ernst maakt met het feit van de vele verschillende christelijke confessies? Waar haalt u de moed vandaan om zo exclusief te spreken, wat is de grond van uw „Ausschliesslichkeitsanspruch"?

Wanneer wij deze en dergelijke vragen (ook die van de Kerkelijke tole-

De gelovigen

Vaak heb ik ze gehaat, soms half benijd,
Die slapende Gods Koninkrijk beërven
En bijna zonder angst wanneer zij sterven
Wegzinken in de zee der eeuwigheid.
O, niets kan hun de zekerheid ontroven!
Zij kennen twijfeling noch onderscheid,
Niets wat hen schokt, niets wat hen ooit verleidt
Anders, dan zij eens leerden, te geloven!
Eén haat ik om zijn drankneus en zijn psalmen:
Wellustig trillend loopt hij ze te galmen.
God, zeg ik dan, straf deze femelaar.
Maar God glimlacht misschien, en maakt geduldig
Voor hem, en ook voor mij, die hem beschuldig,
Een woning in zijn wijde hemel klaar.

MUUS JACOBSE
(Uit: De Doortocht).

lijk afmaken van die 19de eeuwse theologische problemen (goed, desnoods mag theologische best tussen aanhalingstekens). Maar al te vlot wordt op bepaalde zaken het stempel „19de eeuws" gezet..... en ze zijn niet meer.

Ik vind het wel eens erg jammer, dat na Dr Horreüs de Haas geen beziel verdediger van de 19de eeuwse-gedachte theologie meer in Nederland is opgestaan. Nu wordt veel ons zo heel gemakkelijk gemaakt — want we krijgen de kritiek er dadelijk overheen. Ik zal de laatste zijn om te beweren, dat Barth het zich gemakkelijk heeft gemaakt met die 19de eeuw. Maar verreweg de meeste predikanten van nu geven niets meer voor, en om, de 19de eeuwse theologie.

Maar..... is het allemaal wel zo helder en klaar als wij denken? Het gezag van de Bijbel — hoe staat het er eigenlijk mee? Wat komt er in vele preken, die zeggen de Bijbelse Boodschap te verkondigen, b.v. terecht van de Bijbelse uitspraken over hel en hemel?

Ik voer hier geen pleidooi voor de 19de eeuwse theologie; dat kan ik niet, omdat ik voor „de 20ste eeuw" heb gekozen (om met Dr Bronk-

horst te spreken). Maar toch..... maken we het ons niet te gemakkelijk. Er moet, theologisch, veel meer „in de waagschaal!" Daarom luister ik met een grote opmerkzaamheid naar iemand als Feldmann. Hij kan ons doen opschrikken..... en we merken dan misschien, dat we op ons eigen theologische paadje rustig aan het voortschakken waren, ook al zeiden we almaar, dat we geen systeem wilden en op de weerloosheid van de Waarheid ons betrouwen stelden.

Stalin: man van formaat

Vergis ik mij niet, dan is in het artikel van Dr Bronkhorst een zekere voorkeur voor Barth niet te miskennen. Daardoor juist rees bij mij een hele serie vragen.

Het is vaak zo, dat we vanuit het buitenland accepteren en waarderen, wat we binnen ons eigen land niet (zouden) appreciëren. Want — vandaar ook het opschrift boven dit artikel — wat zou Dr Bronkhorst wel van een Nederlander zeggen, die het onzin noemde „om een man van het formaat van Jozef Stalin in één adem te noemen met de charlatans van het Derde Rijk"? Of, minder persoonlijk: dacht hij dat de Nederlandse empirische kerk er anders op zou reageren

dan de Zwitserse? Of zouden we hier precies dezelfde klanken vernemen als die van Dr Feldmann in Zwitserland?

Ik reken hier niet met een rijtje uitzonderingen — ik reken met onze Nederlandse kerkelijke realiteit.

Het is niet voor niets dat over Barths toch werkelijk uitzonderlijke publicatie „Die Kirche zwischen Ost und West" (1949) in Nederland maar heel weinig geschreven is. Het is niet vertaald in onze taal — dat zegt ook al veel.

En hoe denkt Dr Bronkhorst over het verwijt van „defaitisme" en van „ondergraving van de weerkracht" van het volk? Heeft Feldmann niet gelijk wanneer hij zegt: in deze situatie betekent Barths positie een verzwakking van onze houding tegenover Rusland? We kunnen deze vraag niet ter zijde stellen — zij is reëel. Of denkt Dr Bronkhorst dat er hier zo velen in Nederland zijn, die zullen zeggen: als het niet anders kan, dan nemen we dit, dan aanvaarden we dit als een onvermijdelijk gevolg van de christelijke geloofsgehoorzaamheid in deze situatie?

En wat te doen met Lüthi's preek in de Berner Münster op 25 Juni 1950, waarin de vraag of Zwitserland oorlogsvoorraden moest aanleggen niet in bevestigende zin werd beantwoord? Wat zouden we daarmee in Holland doen?

Ik heb vaak de indruk, dat we 't mooi vinden, dat Hromadka in Tsjecho-Slowakije een zelfstandige houding tracht in te nemen, dat Barth in Zwitserland tegen de stroom oproeit, dat Iwand in Duitsland zijn christen-anti-militairistische getuigenis doet horen — maar 't moet niet al te dichtbij komen..... dan gaan we met Feldmann in één schuitje varen.

De verwestering der kerken

Ik wil overigens wel dadelijk rond-uit zeggen, dat ik blij ben, dat wij hier in Nederland niet met instanties als een „kantonale Kirchendirektion" te maken hebben. Dan waren bij ons ook wel enkele predikanten tegen de (westers-kerkelijke) lamp gelopen. Gelukkig zijn we op dit punt vrij in onze kerk. Officieel wordt niemand, die vanuit de christelijke verkondiging ten opzichte van Sovjet-Rusland een mening als die van Barth meent te moeten huldigen, hier lastig gevallen.

Toch is er een groot gevaar. Zoals het nationalisme in de bezettingstijd een verzoeking en een dreiging voor de kerk betekende, waaraan zij allerminst ontkomen is, zo is het nu met de verwestering der kerken. De verklaring van de Wereldraad der kerken te Toronto (Juli 1950) over de Koreaanse kwestie, waarin de Wereldraad „de Verenigde Naties voor zijn snelle beslissing om aan de agressie het hoofd te bieden" prijst, was een teken aan de wand. „De politie-maatregel, die ieder volk, dat lid is van de V.N., behoort te ondersteunen" wordt toegejuicht (het Engelse werkwoord to commend wordt hier gebruikt). Ondanks alle gruwelen, die in Korea zijn geschied, ondanks alle massamoord die met deze „politie-maatregel" verbonden was en is, is deze verklaring nooit teruggenomen.

De verwestering der kerken in het Westen is op weg — de veroorstering der kerken in het Oosten is al lang een feit.

Een Nederlands voorbeeld: in het gezinsblad „De Hervormde Kerk" kwam 15-9-'51 een artikel voor: „Be-moedigende verschijnselen in de

wereldpolitiek", waarin wordt gezegd: „Vertrouwen stijgt in het Atlantisch gebied". En na een aanhaling uit de Boodschap der Oecumenische Commissie voor Europese samenwerking wordt geconstateerd: „Wij kunnen verklaren, dat dit precies dekt, wat Dwight Eisenhower nastreeft".

De voorlichting op het gebied der wereldpolitiek is in het blad „De Hervormde Kerk" even Westers als in de N.R.C. en in Het Parool — misschien een enkel artikeltje uitgezonderd (maar dat komt in N.R.C., Parool enz. ook wel voor). Vergis ik mij wanneer ik vraag: kan een geluid als dat van Barth over Sovjet-Rusland in dit kerkelijke blad ooit een eerlijke kans krijgen? Of is nu mijn grootste vergissing, dat ik deze vraag stel in plaats van maar ronduit te zeggen, dit kan immers niet, want onze kerk is met een verbijsterende vaart bezig te verwesteren?

Ik weet wel, dat de Hongaarse bisschop Bereczky, die vanwege de Toronto-verklaring als lid van de Commissie voor Internationale Zaken bedankte, aan de Chinese professor Tsu-Chen Chao (die eveneens terugtrad) een brief schreef, waarin hij hem verzekerde: „er zijn vele christenen (in het Centrale Comité), die tot allerlei naties behoren, Amerika, Engeland, Frankrijk, Duitsland, Australië, Indië en vele andere, die het met ons eens zijn of die ons althans verstaan"; ik geloof ook inderdaad dat dit zo is.

Maar — als het er op aan komt (en in Toronto kwam het er op aan!)... zal men dan zelfstandig-christelijk vermogen te kiezen?

Ik schaam mij diep voor deze verwestering der kerken. En het gaat dóór! Wie in een preek kritiek oefent op Rusland, wordt rustig aangehoord — wie in een preek hetzelfde doet met betrekking tot het walgelijke spel, dat Amerika met Japan en West-Duitsland speelt, krijgt altijd brieven: dat moet u niet doen, dat is politiek, u speelt Rusland in de kaart, u ondergraaft onze weerkracht.....

Daar is Feldmann weer!

Bestaat niet een schrikbarend groot gedeelte onzer Nederlandse kerk uit zulke Feldmannetjes?

Ook al wordt het ons van officiële zijde in onze kerk niet lastig gemaakt..... in de praktijk wordt het ons wel lastig gemaakt, omdat de verwestering der kerken niet krachtadig, met een beroep op het Evangelie, vanuit de Boodschap van profeten en apostelen, wordt tegengegaan. Straks, als de vraag: „Wat kunnen de kerken voor de vrede doen?" aan de orde komt, krijgt de Synode der Ned. Herv. Kerk een nieuwe kans... welke weg zal zij kiezen? Een kerk, die het Atlantische Pact en de daarbij behorende tegen Rusland gerichte militarisering aanvaardt, is geen vrije kerk meer („vrij" niet in 19de eeuwse, maar in „20ste eeuwse" zin: aan Christus gebonden). Zij is een westers verschijnsel geworden.

Alleen God kan de kerk voor deze val behoeden. Dat gaan we zo langzamerhand vanuit onze verlegenheid wel inzien.

**Feldmann gerustgesteld.....
via de 19de eeuw?**

Dr Bronkhorst wees er in zijn artikel al op: „Wat Karl Barth in het laatste deel van zijn Kirchliche Dogmatik over de actuele vragen zegt

over de oorlog, over de Zwitserse neutraliteit en zijn ongereserveerde aanvaarding daarvan, over de defensieve bewapening tegen eventuele aanranders daarvan, zou Dr Feldmann volledig gerust kunnen stellen". Op blz. 531 van K. D. III, 4 zegt Barth, dat de kerk, wanneer „der seltene, sehr seltene Fall des gerechten Krieges da ist", aan de mensen zeggen moet, dat ze, wanneer ze nu doden moeten, daarom toch geen moordenaars zijn, maar dat ze ook in dit opus alienum van de staat, Gods wil doen mogen en moeten". Twee bladzijden te voren (S. 529) heeft Barth, wanneer hij spreekt over de mogelijkheid van de „rechtvaardige oorlog" al geconstateerd: „Ik wil niet nalaten hier in 't voorbijgaan te verklaren, dat ik in de huidige situatie, b.v. bij een aanval op de onafhankelijkheid, neutraliteit en territoriale integriteit van de Zwitserse Eedgenootschap, geloof dat dit geval (nl. van een rechtvaardige oorlog) zich zou voordoen en dat ik mij dan ook in overeenstemming daarmee zou uiten en gedragen". Wanneer Feldmann deze bladzijden leest, kan hij tevreden zijn. De twij-

wanneer Zwitserland op 't ogenblik wordt aangevallen, aan een 19de eeuwse dwaling ten prooi gevallen. Dr Bronkhorst spreekt over de theologische controverse van de 19de en de 20ste eeuw, die de achtergrond vormt van de strijd tussen Feldmann en Barth. Maar in K. D. III, 4 komt juist op een der meest gevaarlijke punten, de verkeerde keus ten gunste van de 19de eeuw naar voren. Met al zijn oprechte wil om Sovjet-Rusland recht te doen zou Barth met Amerika samen vechten, als Zwitserland werd aangevallen. Hij zou ook tegen Amerika vechten... maar men pleegt in West-Europa niet bepaald aan Amerika te denken, als het gaat over een „invaller". Amerika is hier namelijk al.

Dat is het vreemde: Feldmann zegt op blz. 51 van de brochure precies hetzelfde als Barth op blz. 529 en 531 van K. D. III, 4. De oorzaak van deze gelijkheid is te vinden in de „19de eeuw", in een bepaald soort „natuurlijke theologie".

Slot

Er is nog veel meer te schrijven over de door de discussie Feldmann-Barth opnieuw in de openbaarheid

In lichte nachten

*In lichte nachten liggen wij verlaten,
weerloos, verblind en moe en uitgeschreid;
een laatste snik heeft ons alleen gelaten,
niets dan een schaduw roerloos uitgespreid.
Daarbuiten gloort de tuin vol witte rozen,
een zoete roes lokt alle harten uit;
o nacht van alle nachten uitgekozen,
minzieke nachtegaal, die donker fluit,
nooit werd een uur zoo juublend aangeheven,
nooit stroomde een droom vervoerender van toon
als alles zinkt en 't hart ons gaat begeven,
wat is dan alles onbarmhartig schoon.*

ACHILLES MUSSCHE

(Uit: Koraal van den Dood).

fel of „der seltene, sehr seltene Fall des gerechten Krieges" ook van toepassing zou zijn op Zwitserland, wanneer het in deze jaren zou worden aangevallen, en die bij het lezen van blz. 531 bij Feldmann zou kunnen opkomen, is reeds door blz. 529 weggenomen.

Ik heb mij over deze bladzijden in Barths ethiek verbaasd, vooral toen ik ze beschouwde in het geheel van Barths III, 4 — maar daarover hoop ik elders te schrijven.

Wel heb ik herhaaldelijk in de marge van deze bladzijden, wanneer Barth spreekt over „Gods gebod", „Gods wil" enz., de vraagwoorden geplaatst: welke God? Ik heb namelijk het sterke vermoeden, dat Barth alleen zo kan schrijven zoals hij schrijft op blz. 529 en 531 (om nu deze alleen maar te noemen) omdat hij een vreemde God heeft binnengehaald, een god, wiens wezen en wiens wil niet door Jezus Christus zijn geopenbaard, een god, die meer met ons eigen „natuurlijke licht" te maken heeft dan met Hem, die „Het Licht der wereld" is.

En wanneer nu het typische van de 19de eeuwse theologie is, dat zij putte uit vele redelijke en natuurlijke bronnen náást het Evangelie, dan is Barth juist op het punt van de oorlog en het meedoen aan een oorlog

gebrachte problemen. Ik noem alleen nog maar het punt: democratie en dictatuur.

Het blijft een zeer te betreuren feit, dat Barth niet meer aan Feldmann schrijven wil. En dat terwijl er zulke belangrijke zaken in geding zijn.

In elk geval: het kan voor de lezers van „In de Waagschaal" alleen maar verhelderend werken, wanneer Dr. Bronkhorst op de door Feldmann en Barth gestelde problematiek wat dieper zou willen ingaan. Misschien wil hij dan ook een enkele vraag die ik in dit artikel stelde beantwoorden. We zijn, geloof ik, in Holland niet zo „hitzig" als in Zwitserland. Er komen dus geen ongelukken van 's-Hertogenbosch.

Kr. Strijd.

ENKELE KANTTEKENINGEN BIJ HET ARTIKEL VAN DS STRIJD

1. De bedoeling van het artikel „Marcus. Feldmann contra Karl Barth" in „In de Waagschaal" van 21 September jl. was om een overzicht te geven van een in Zwitserland momenteel actuele discussie, die bovendien geschikt is om het standpunt van Prof. Barth tegenover enkele mogelijke misverstanden te verhelderen. Alle persoonlijke hoog-

achting, die ik voor coll. Strijd, ondanks zijn artikelen, waarmee ik weinig weet aan te vangen, nog altijd heb, verleidt mij toch niet om nu over te stappen naar een discussie inzake het principiële anti-militairisme. Op dit punt zeggen coll. Strijd en ik elkaar toch niets.

2. Hoe het met de toon van de bijdrage van Dr Feldmann in deze discussie gesteld is, heb ik niet zelfstandig beoordeeld, maar ik heb weergegeven, wat een aantal Zwitserse bladen daarover schrijft; het zou mij gemakkelijk vallen deze met naam en datum en letterlijk citaat aan te geven. Op dit punt is een discussie met coll. Strijd wel niet het allernodigste. Liever verwijs ik naar het inmiddels onder mijn aandacht gekomen boekje van Dr Arthur Frey, „Kirchenkampf?", zoëven in Zollikon verschenen, dat m.i. zeer geschikt is om het aan ieder geïnteresseerde duidelijk te maken waarom Barth meende op deze basis maar geen verdere discussie met Dr Feldmann te moeten houden. Overigens heeft het mij ietwat verbaasd, dat coll. Strijd ten dele partij voor Dr Feldmann meent te moeten trekken, althans deze schijn een ogenblik aan te moeten nemen; het standpunt van de Bernse Kirchendirectie is het zijne toch zeker niet.

3. Coll. Strijd verwacht niet, dat Nederland opener zou staan voor pogingen à la Barth om zich niet al te gemakkelijk van het Communisme af te maken, dan de empirische kerk in Zwitserland. Is hij zelf daarvoor niet het tegenbewijs? Zijn standpunt komt m.i. praktisch neer op hetgeen Dr Feldmann in Barth ten onrechte bestrijdt; hoort hij zoveel analoge klanken in zijn richting? Dat de zin over de charlatans van het Derde Rijk (in Barths mond, die dit immers al vele jaren lang heeft gezegd) coll. Strijd blijkbaar evenveel moeite geeft als aan bepaalde Zwitserse kringen, blijft mij duister. Wat Feldmann c.s. daarin meenden te beluisteren, heb ik er nooit in kunnen horen.

4. Ik kan werkelijk niet met eerlijk hart toestemmen, dat onze kerken door de aanvaarding van het Atlantisch pact door Nederland „verwesterd" zouden zijn. De gehele poging van onze synode om tot een verantwoorde uitspraak inzake de vragen van „Kerk en Vrede" te komen, wijst m.i. toch wel in andere richting. Tenzij ieder niet-meegaan met het antwoord dat „Kerk en Vrede" hier zou wensen te geven alleen maar als „verwestering" kan worden verstaan. De wijze, waarop coll. Strijd hier een wit-zwart-tekening der situatie geeft, kan ik alleen naar zijn goede bedoeling waarderen. Zakelijk overtuigt mij dit in geen enkel opzicht.

5. De tegenstelling van 19de en 20e eeuw heb ik ten aanzien van bepaalde opvattingen inzake de tolerantie in het geding gebracht. Coll. Strijd doet dit nu ten aanzien van de Oost-West-tegenstelling. Wanneer hij meent te kunnen schrijven, dat Karl Barth op een punt waar hij het niet met hem eens is, de God van het natuurlijke licht, de God der 19de eeuw, heeft binnengehaald in zijn theologie, is dit een beschuldiging, die hij dan zelf maar moet verantwoorden. Hier kan ik werkelijk geen woord meer op zeggen. Op deze wijze kunnen we elkaar aan het verketteren blijven. Voor ik met coll. Strijd begin, breek ik dan maar liever af.

A. J. Bronkhorst.